

HALİL İNALCIK

Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde

Osmanlı

Devlet, Kanun, Diplomasi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
I. BÖLÜM	
İKİNCİ BİN'DE TÜRKLER.....	11
TÜRK TARİHİNDE TÜRE VE YASA GELENEĞİ.....	37
İSLÂMLAŞMA.....	63
OSMANLI VE TÜRKLÜK	69
OSMANLI PADİŞAHI	79
OSMANLILARIN TRAKYA'DA YERLEŞMESİ (1352-1361)	93
OSMANLI TARİHİNDE DEVLET VE ASKER.....	111
II. MEŞRUTİYET: ANAYASA REJİMİ GELİYOR, CUMHURİYET YOLU AÇILIYOR.....	121
TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE OSMANLI	129
II. BÖLÜM	
“TÜRK KORKUSU”	145
İSPANYOL-TÜRK İLİŞKİLERİNE KUŞBAKIŞI (1300-1584)	163
AVRUPA DEVLETLER SİSTEMİ: FRANSA VE OSMANLI	169
TÜRK DİPLOMASİ TARİHİNİN SORUNLARI.....	189
HELENİZM, MEGALİ İDEA VE TÜRKİYE	193

III. BÖLÜM

HERMENÖTİK, ORYANTALİZM, TÜRKOLOJİ.....	215
BİLİMLER AKADEMİSİ: TARİHTE VE TÜRKİYE'DE	249
MODERN TÜRK TARİHÇİLİĞİ ÜZERİNE NOTLAR.....	275
DİZİN	295

I. BÖLÜM

İKİNCİ BİN'DE TÜRKLER*

Ademoğlu evreni ve zamanı; kendi boyuna, yaşam sürecine, arzu ve beklentilerine göre düşlediği “semiyotik”, yapay bir çerçeve içinde görür, görmek ister. İnsan, evren ve zamanın tek ölçüsüdür. İnsan evren ve zamanı, yapay bölmelere ayırmıştır. İnsanlığın bir bölümüne göre, “gerçek evren ve zaman” İsa Peygamber’in doğusundan başlar. İnsanlığın kalanı bu zaman bölümünü, çağımızın kültürüne mâl olmuş bir zamanlama olarak alır. 1999’un son günü daha iyi bir dünya beklentisiyle tüm insanlık bir soluk olup yeni bir bin yılı selâmladı. Olay çok anlamlıdır. Hristiyan dünya, yalnız nükleer arsenalleri, küresel bankalarıyla değil, üniversiteleri ve Nobel’i ile bu zaman çerçevesini bir dünya ritüeli hâline getirmiştir. Başka dinler ve kültürler, İslâm, Yahudilik ve Hinduizm evren ve zaman çerçevesini başka biçimde algılar ve kutlar. İslâm için, Allah’ın vaad ettiği yeni, erdemli dünyayı kurmak üzere Hazreti Muhammed’in ensarıyla Mekke’den Medine’ye göçtüğü tarih, Hicret, gerçek zamanın başlangıcıdır. Her yeni bin yıl, her kültür çerçevesinde korku ve heyecanla karşılanır.

Ortadoğu İslâm devletleri, Mezopotamya medeniyetinden İran yoluyla gelen bir geleneği sürdürerek, saraylarında daima bir münecim bulundurlardı. Bu münecim, gelecek yılda uğurlu ve uğursuz günleri saptayarak bir çeşit almanak hazırlayıp pâdişâha sunardı. Bu almanak örnekleri, *ahkâm-i sâl*, *kitâb-i ihtiyârât*, *takvîm* gibi adlar altında kütüphanelerimizde mevcuttur. Hicrî 1000-1591 / 1592 yılı yaklaşırken III. Murad (1574-1595) kıyamet kaygısıyla birtakım

* Doğu Batı, *Bin Yılın Muhasebesi*, sayı 10.

tedbirler alınmasını emretti. Bu arada Türk, Arap ve Yahudi, devrin en yetkili astronomları İstanbul'a çağrılarak bir Rasadhâne-i Hümayûn inşa olundu. Kıyamet beklentisi içinde bulunan halk, bu arada yeniçeri arasında, Tanrı'nın sırlarını öğrenmeye kalkmanın, küfür olduğu söylentileri dolaşmaya başladı ve rasathâne yıkıldı (1580). Bu rasathânedede, o zaman Avrupalı astronomların kullandıkları en yeni âletler kullanılıyordu. Hicrî 1000'de meydana gelecek kıyametten korkan sultan için tarihçi Mustafa Âlî de, kıyamet alâmetleri hakkında, astroloji üzerinde *Mir'âtü'l-avâlim* adlı bir risâle yazdı. Hicrî 1000/1591-1592 yılı yaklaşırken, İstanbul'u kıyametin yakın olduğu korkusu sardı ve birçok kötü olay buna yoruldu. Birinci binde beklenen kıyamete hazırlık olarak pâdişâh, hazineyi doldurmak için sıkı mâlî önlemler aldırttı.

1589 Yeniçeri Ayaklanması, iki büyük yangın ve veba salgını kıyamet alâmetleri olarak yorumlandı. Tarihçi, şâir ve devlet adamı Mustafa Âlî'nin 1589-1591 arasındaki şiirlerinde kıyamet bekleyişi, apokaliptik kaygılar sık sık yer alır (C. Fleischer): Ulemâ câhildir, devlet erkânı yalancidir; akçanın değerini kaybetmesi (Selânikî yüzde yüz bir enflasyondan söz eder) nedeniyle fakirlik ve sıkıntı, rüşvet ve suistimaller alıp yürümüştür. Toplum soysuzlaşmıştır, pâyitahtta herkes para ve ikbale kavuşmak için her şeyi yapmaya hazırdır, iltimas, kayırmacılık (factionalism) doruktadır. Bütün bunlar, büyük Osmanlı kültür adamına göre, kıyametin yakın olduğunun birer göstergesidir. Âlî, bir aydın olarak kıyamet kopacağına inanmasa da, halk arasındaki telâş ve korkudan kendisini kurtaramaz. Saray halkı da, Hicrî 1000'de büyük olaylar beklemektedir. Sultan Murad, 1000 yılından önce eyaletlerde geçen tüm olayların bir defterde kaydını emreder. 1000 yılı gelince bu korkulara yer olmadığı meydana çıkar. Hicrî 1000 yılı kargaşasız geçince, herkes kendini yeni bir hayatın eşiğinde hissetmiştir. Âlî, Osmanlı gücünün düşüşünü ve kargaşayı, kanunların çiğnenmesinde bulur ve Hicrî 1000 yılını devletin tarihinde yeni bir dönüm noktası olarak alır. Fleischer, devlet kurumlarında ve kanun rejiminde soysuzlaşma üzerine ünlü kitabı *Nushatus-selâtin*'i yazmaya Hicrî 1000 yılında başlar.

Hicrî 1000’de yalnız Osmanlı değil, İslâm âlemi kıyamet korkusu içindeydi. Halep halkı, Hicrî 999’da şehrin harap olacağına ve dünyada hiçbir Arab’ın sağ kalmayacağına inanıyordu. O zaman Halep’te bulunan Âlî, Sultan’ı uyararak bir önlem alınmasını arz eder. Hindistan’da Türk hükümdarı Babur’un torunu Büyük Ekber (1556-1605), bir dünya tarihi yazılmasını emretmiş, 993-1000 yıllarını kapsayan bir *Tarih-i Elfi* (1000 yılına dek Tarih) yazılmıştır. Cornell Fleischer’e göre (s. 244) bir dizi Osmanlı tarihçisinin genel tarih yazmaları da Hicrî 1000 yılı beklentisiyle ilişkilidir.

TÜRKLERİN BİN YILI: 1040-1600

1000-2000 arası yüzyıllarda dünya iki büyük Türk imparatorluğuna sahne olmuştur. İlki, 1100-1243 arasında Orta-Asya’dan Bizans sınırlarına, oradan da Akdeniz’e kadar uzayan Selçuk İmparatorluğu; ikincisi 1300’lerde ortaya çıkarak Anadolu ve Balkanlar’la beraber tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika’yı 500 yıllık idaresi altında tutan Osmanlı İmparatorluğu. Asya’da Uzakdoğu’da Çin İmparatorluğu’nu, Hindistan’daki devletleri; Avrupa’da Doğu Roma (Bizans) ve Kutsal Roma-Cermen imparatorluklarını bir yana bırakırsak, dünyanın merkezî bölgesi ikinci binin büyük kısmında Türk egemenliği altında kalmıştır. Daha önceki bin yıllarda merkezî bölge; yani Mezopotamya, Mısır-Suriye ve Anadolu, ilk yüksek medeniyetlere sahne olmuş, evrensel dinlerin ortaya çıktığı, dünya tarihinin merkezini oluşturan bölgeydi. İkinci bin yıl başlarında, Transoxiana, Harezmi, İran, Irak, Anadolu, Suriye ülkelerini Türkmen/Oğuz aslından Selçuklular idareleri altına almışlar ve İslâm medeniyetinin en parlak devirlerinden biri o dönemde gerçekleşmiştir. 1055’te Bağdad’da Abbasî halifesi, İslâm ülkelerinin idaresini resmen Selçuklu Sultanı Tuğrul’a bırakmış, bundan sonra İslâm dünyası çoğunlukla Türk hanedanlarının idaresinde yaşamıştır (bkz. H. Edhem). Haklı olarak tarihçiler, ikinci bine İslâm tarihinde Türk Çağı demektedirler. Bu dönemde Avrasya’dan gelen Türk kavimleri, merkezdeki Selçuklu Oğuz Türkleri gibi kenar bölgelerde, Hindistan ve Doğu Avrupa’da da

devletler kurmuşlardır (Hindistan’da Gaznevîler, Dehli Memlûk Sultanları, Tuğluklular, Orta Asya’da Uygur, Karahanlı, Doğu Avrupa’da Hazar ve Kıpçak Devletleri).

Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nun kuruluşu (1040), dünya tarihinde etkileri bugüne dek süregelmiş büyük değişimlerin başlangıcıdır.

Bu değişimlerin başlıcaları:

1. İslâm halifeliği dağılmaktan kurtulmuş, 1258’de Hulagu, Bağdad’ı alıncaya kadar varlığını sürdürmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti, Bağdad ile sıkı ilişkiler içinde bulunmuş, Halife Nâsir li-Dînillâh’ın fütüvvet teşkilâtına katılmasıyla ahîlik-esnaf ahlâk ve örgütünün Anadolu Türkleri arasında yayılması böylece mümkün olmuştur.
2. Türkler, dağılmakta olan İslâm devletine yeniden hayat veren iki şey getirdiler: Devlet-hükümdar otoritesinin üstünlüğü, hükümdar iradesinin koyduğu devlet kanunları ve yeni bir siyasî-sosyal düzen.
3. Selçuklular’ın İslâm dünyasının başına geçmesi, Anadolu’yu fethetmesi ve İznik’te yerleşerek (1087) Bizans’ın pâyitahtını tehdit etmesi üzerine feodal Avrupa ayaklanmış ve Ortaçağ tarihinin en önemli olaylarından biri olan Haçlı seferlerini başlatmıştır. İlk Haçlı seferi, İstanbul üzerinden Anadolu’ya karşı 1097’de düzenlenmiştir. Ortadoğu’da son Haçlı kalıntısı Akka Kalesi 1291’de düşmüş, Avrupa bundan sonra da Mısır, Suriye ve Anadolu’ya Haçlı seferlerine devam etmiştir. XIV. yüzyılda Aydın Beyliği gibi Türkmen deniz beyliklerinin kurulması üzerine Haçlı seferleri Ege Denizi’ne intikal etmiştir. XI-XII. yüzyıllarda Haçlı seferleri sonucunda Suriye ve Filistin’de Haçlı devletleri kurulması ile Hristiyan dünyasının Yakındoğu İslâm medeniyetiyle sıkı teması mümkün olmuş; bunun sonucu Ortaçağ Avrupası, günlük yaşam, tarım, teknoloji ve ilim alanlarında Ortadoğu’nun derin etkisi altına girmiştir. Avrupa medeniyet tarihi, bu etkiler göz önünde tutulmadıkça anlaşılamaz. Meselâ, Hint baharatı tüketimi sonucu baharat ticareti gelişerek kapi-

talizmin ilk temel ticaret maddesi oldu. Avrupa’da 1250’lerde ilk ipek sanayiinin Floransa’da Lucca’da kuruluşu sonucu, bu bölgeye yılda beş milyon altın *ekü* girmekteydi. Böylece, İtalya’da zengin bir burjuva sınıfı meydana çıktı; şehirler gelişti; Venedik, Ceneviz, Avrupa kıtasıyla Yakındoğu arasında ticaret antreposu hâline geldi. Özetle, Rönesans İtalyası, servet ve şaşaasını bu Levant ticaretine borçludur. Ortaçağ Avrupası’nda metrolojide ölçü adlarının Arapça, Farsça ve Türkçe’den geçmiş olması (kantar, litre, batman gibi), iki dünya arasında alışverişin önemini göstermesi bakımından anmaya değer. İlginç bir ayrıntıyı burada ekleyelim: Avrupalılar pamuklu iç çamaşırı giymesini Ortadoğu’da görmüş ve öğrenmişlerdir.

4. İslâm medeniyeti ile tanışma, Avrupa’da bilim ve teknoloji alanlarında ilerlemeye kaynak olmuştur. Avrupa’da Ortaçağ’ın büyük skolastik âlimleri, İslâm üstatlarını izliyorlar, İspanya’da İslâm medreselerinde yetişiyorlardı. XV. yüzyılda bile İbni Rüşd’ün (Averro) teolojisi, İtalya’da Bologna Üniversitesi’nde okutulmaktaydı.

İnsanlık tarihinin bütün bu ana gelişimlerinin cereyan ettiği sahne, Ortadoğu (Levant), çoğunlukla Türk hanedanlarının idaresi altındaydı (Suriye’de Selçuklu hanedanları, Mısır’da Eyyubiler ve sonra 1380’lere kadar Kıpçak Türklerinden Memlûkler, İran ve Azerbaycan ve Anadolu’da Selçuklular, Harzemşahlar ve Timurğulları). İslâm dünyasında devletin örgütlediği ilk medreseler, Selçuklular zamanında Nizamiye medreseleridir. Bu dönemde Gazâlî (1158-1111), İbn Teymiyye, Nizâmülmülk, İbn al-Arabî (1165-1240), Mevlâna Celâlüddin (1207-1273) gibi İslâm dünyasının önde gelen düşünce ve devlet adamları yetişmiştir. Selçuklulardan sonra bölgede Türk egemenliği, Anadolu’da Konya Selçuklu Sultanlığı (1075-1308), XIV. ve XV. yüzyılda Doğu Anadolu, Azerbaycan, İran ve Irak’ta Karakoyunlu, Akkoyunlu Türkmen devletleriyle süregelmiştir.

Anadolu Selçuklularının, bugünkü Türkiye’nin nüfus yapısı ve kültürünün temellerini atmış bir devlet olarak üzerinde durulması gerekir.

TÜRK DEVLETLERİNDE İÇ SAVAŞLARIN VE PARÇALANMANIN NEDENİ: BİR SALTANAT VERÂSET KANUNU OLMAMASI

Türk devletlerini zayıflatan, parçalanmaya götüren en önemli faktörlerden biri, Türkler arasında bir saltanat verâset kanununun mevcut olmaması, egemenliğin yalnızca Tanrı tarafından verildiği inancıdır. Hakanın oğullarından hangisinin tahta geçeceğini düzenleyen bir kanun veya kural, Tanrı'nın iradesine karşı çıkmak anlamına geldiğinden, bir verâset ve veliahtlık kanunu yapılmamıştır. Bu inanç, hakanın unvanında: “Tengride Kut Bulmuş” formülüyle ifade edilmiştir. Burada “kut”, “tâli, kader, Tanrı'nın lûtfu” anlamlarını taşır. Hakanın evladından birini vasiyetle veliahd yapması da, ölümüyle beraber geçersizdir ve evlatlardan hangisi fiilen iktidarı, yani orduyu, kurultayın desteğini veya bir savaşı kazanır, devletin merkezî bölgesini (Taht-ili) ve hazineyi ele geçirirse, ulus onu meşrû hakan tanır. Başarı, Tanrı'nın desteğine bir işaret sayılır. Tabii, hanlık iddiasında olan için soyunda atalarından birinin han olmuş bulunması şarttır. Bu yüzden boyların desteğini sağlayan han soyundan şehzâdeler, taht için mücadele ederler. Bu durum, Türk ve Moğol hanlıklarında bitmez tükenmez iç mücadelelere yol açmıştır.

Osmanlılarda taht için şehzâde kavgalarının temel nedeni, bu vazgeçilmez gelenektir. Bu tehlikeli durumu önlemek için Osmanlılar bir dizi önlem almak gereğini duymuşlardır. Bu önlemlerden biri kardeş katlidir. Devlet büyükleri ve halk, tahta oturan ve ordunun desteğini alan şehzâdenin kardeşlerini bertaraf etmesini, kargaşayı önlemek için doğal görmüşlerdir. Fâtih Sultan Mehmed (1444-1446, 1451-1481), kardeş katlini ulemânın câiz gördüğünü kanunnâmesinde belirtmiştir. Osmanlı Devleti tarihinde şehzâde mücadeleleri (1402-1413 Fetret Devri, Düzmece Mustafa 1421, II. Bayezid-Cem mücadelesi, Kanunî Sultan Süleyman'ın oğulları arasındaki mücadele) hepsi bu köklü geleneğin sonucudur ve bu mesele ülkeyi tehlikeli iç mücadelelere sürüklemiştir.

Öbür yandan, tüm Türk-Moğol hanedanları, soylarını ilk büyük Kağan (Hakan) Oğuz Han'a bağlarlar; bu, egemenliğin meşrûluk koşuludur. Bu kural, hükümdarın mutlaka han soyundan gelmiş olması şartıyla ilgilidir. Osmanlı pâdişâhları, II. Murad döneminde ortaya çıkan bir iddiaya göre, Oğuz'un büyük oğlu Günhan'ın oğlu Kayı Han'dan indiklerini iddia etmişlerdir.

Özetle, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Selçuk'un oğulları ve torunları arasında taht için mücadele sonucu parçalanmış; taht için ayaklanan Kutalmış oğlu Süleyman Şâh Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmış, böylece Anadolu'da ayrı bir Selçuklu Devleti ortaya çıkmıştır.

AVRASYA ULUSLARININ VE OSMANLI'NIN BAŞARI NEDENLERİ

Selçuklulardan sonra 1200-1300 yılları arasında, kültür bakımından Türklere yakın başka atlı bir Avrasya kavmi olan Cengiz Han Moğolları, saydığımız bölgelerde Türk asıllı hanedanların yerini almışlardır. Moğol İmparatorluğu'nda, ilk dönemde, Uygurlar, Doğu Avrupa'da Türkleşmiş Moğol-Tatarlar, idarede önemli bir rol oynamışlardır. Avrasya bozkır kavimlerinin Ortadoğu ve öteki kenar bölgelerde, yerleşik medeniyetler üzerinde egemen hanedanlar kurmaları olgusunu tarihçi şöyle açıklamaktadır: Avrasya bozkırlarının ekonomisi en çok hayvancılığa elverişlidir; buradaki kavimler uçsuz bucaksız bozkırlarda binlerce at sürülerine sahiptiler; seçkinlerin zenginliği at sürüsüyle ölçülürdü. Türkler ve Moğollar için Avrasya'dan çevre ülkelere, Çin, Hindistan ve Rusya'ya sürü sürü at ihracatı bir zenginlik kaynağıydı. Bozkırda ata binme, çocukluktan başlardı. Hayvan sürüleri Türkleri hareketli yapmıştır. Bozkırda göçebe boylar, genellikle otlak için sürekli mücadele içindedirler; bu yaşam biçimi, onları üstün yetenekte atlı savaşçılar hâline getirmiştir. Türk ve Moğol ulusları, Avrupa'nın orman bölgesine, Çin ve Hindistan'a kadar Avrasya steplerini at sırtında bir mevsimde geçer, kenar ülke halkı onlara direnç gösteremez;

onların egemenliği altına girer. Bozkır bölgesinde zaman zaman karizmatik savaşçı bir lider sivrilir, öbür boylar üzerinde egemen olur, bir kabile konfederasyonu, kağanlık (hakanlık) kurar; bu konfederasyonu türe ve yasa koyarak demir bir elle örgütler (Türk İlteriş Kağan; Moğol Cengiz Han gibi). Avrasya bozkır halkının savaşçıları kendi aralarındaki bitmez tükenmez mücadeleye son verir, hakan emrinde kenar medeniyetler üzerine düşerlerdi. Önceleri Göktürk İmparatorluğu, Moğolistan’dan İran’a ve Kırım’a kadar tüm Avrasya’yı hükmü altına almıştı (550-740).

Onları üstün savaşçı yapan bir özellik de, kahramanların ve atlarının zırhlı olmasıdır. *Ergenekon Destanı*’nda Türklerin demirci olduğu, dağları eriterek özgürlük ve egemenliğe eriştikleri sembolik biçimde anlatılır. Göktürklerin Avar egemenliğinden bu sayede kurtuldukları tarihî bir gerçektir. Yüzyıllar sonra Osman Gâzi’nin ordusunda da zırhlı süvari bulunduğunu tespit ediyoruz. Eserini 1330 dolaylarında yazmış olan *Garîbnâme* yazarı Âşık Paşa, *alplardan*, zırhlı süvari diye söz eder. Orhan ile çağdaş Bizans İmparatoru Kantakuzenos (1347-1355), Osmanlıların silahca üstün olduklarını, onlara karşı koymanın kolay olmadığını hâtîrâtında yazmıştır. Zırhlı süvari, bin yıl tarih yapan savaşçı olmuştur. Batı dünyası, bu tekniği belki Avrupa’yı istilâ eden Hunlardan ve daha ziyade Avarlar ve Macarlardan öğrenmiş olmalıdır. Ata hâkimiyet kazandıran üzengeyi Avrupalıların Avarlardan öğrendiklerini, Macar bilginleri ortaya koymuşlardır. Zırhlı süvari, modern çağda ateşli silahlar karşısında etkisiz hâle gelinceye kadar, tarihte üstün asker şöhretini korumuştur. Osmanlılar dahil, Türk-Moğol ordularının seçkin askeri, daima zırhlı süvari birlikleri olmuştur. Osmanlı geleneksel ordusu, tımarlı sipahilere, yani *cebeli* (zırhlı) süvariye dayanıyordu. Memlûk, Akkoyunlu ve şâh İsmail’in ordusunda da zırhlı süvari, ordunun asıl çekirdeğini oluşturmaktaydı. Osmanlıların bu ordular karşısında üstünlüğünü, aynı zamanda Batı’dan ateşli silahları, top ve tüfeği almış olmaları sağlamıştır. Çaldıran Savaşı’nda başlangıçta şâh, 40 bin zırhlı Türkmen süvarisiyle, karşısına çıkan Osmanlı askerini perişan etmiş, fakat Sultan’ın ota-

ğına yaklaştığı sırada top tüfek ateşi karşısında bozulmuş, kendisi yaralı olarak güçlkle canını kurtarmıştır. Mercidâbık ve Ridâniye savaşlarında Yavuz Selim, Memlûk ordularını ateşli silahlarıyla bozguna uğratmıştır. Osmanlılar ateşli silahları, 1380'lerde Balkan savaşlarında karşılaştıkları Sırp'lardan öğrenmişlerdir. Balkanlar'da, Batı'nın top teknolojisini İtalya'dan öğrenen ve top imâl edilen merkez Dubrovnik(Ragusa) idi. Dubrovnik Cumhuriyeti, toplarını Sırp'lara, daha sonra Osmanlılara satıyorlardı. I. Murad'ın Kosova Meydan Savaşı'nda top kullandığı kesin bir gerçektir. Tüfek, Osmanlı ordusunda daha sonraları, II. Murad zamanında kullanılmış görünmektedir.

Tarihte ilk defa Hsiungnu Hakanı Mete, "çadır altında yaşayan bütün boyları" bir kağanlık altında birleştirmiş ve Çin'i istilâya girişmişti (Çin Seddi onlara karşıdır). Birinci binde Göktürkler, yeniden Avrasya kavimlerini birleştirdiler. İkinci binde Cengiz Han'ın imparatorluğu büyük Avrasya imparatorluklarının son büyük örneğidir. Cengiz'in birleştirdiği Moğol boyları arasında birçok Türk boyu vardı. Onlar sonraları, özellikle Doğu-Avrupa'da bulunan Kıpçak Türkleri, *Tatar* diye adlandırıldı. XI. yüzyılda İslâm dünyasına egemen olan Oğuz Türkleri, Selçuk ve oğulları idaresinde ilkin Transoxiana'yı, Horasan'ı, sonra İran ve Azerbaycan'ı fethettiler ve Doğu Roma (Bizans) sınırlarına dayandılar. Fakat İslâm dünyasının sınırlarında yaşayan Oğuzlar için durum biraz farklı olmuştur. Zirâ VIII. yüzyıl ortalarında Arapların Horasan ve Transoxiana'ya gelmelerinden bu yana, bölgedeki Türkler İslâmlaşmaya başlamış, o sınırlar da hilâfetin, sonraları Samanîler, Gazneliler gibi yerli hanedanların hizmetine girmiş ve erkenden İslâm'ın korunmasını üzerine alan gâziler rolünü benimsemişlerdir. Türkmen Oğuz boyları ötesinde, bir yanda Orta Asya'da Karahanlı idaresinde Karluk Türkleri, bir yanda da Orta-İdil (Volga) bölgesinde Bulgar Türkleri, X. yüzyıl ortalarında kitle hâlinde İslâmiyet'i kabul ettiler. Böylece, Türklerin 1000 yıllarında İslâm dünyasına egemen olmaları, İslâmlaşma süreciyle beraber yürümüştür.

TÜRK ADI NE İFADE EDER?

Oğuzlar, Karluklar, Uygurlar ve Türkçe konuşan daha birçok Türk toplumu, aynı zamanda genel *Türk* (Törük) adını taşırlar. *Türk-man* veya *Türkmen* adının da, *kocaman* kelimesindeki *man* ekiyle, gerçek Türk anlamına geldiği ileri sürülmüştür. *Yörük* kelimesi yürüyüş hâlinde, göçebe anlamında ilk defa Osmanlı bürokratları tarafından kullanılmıştır. Doğu Anadolu’da Akkoyunlu ve Şâh İsmail’in tebaası olan Türkmenlerden kendi Türkmenlerini ayırt etmek ihtiyacıyla Osmanlılar, yörük adını tercih etmişlerdir.¹ Osman Gazi, Bizans serhadinde faaliyete başladığı zaman onunla birlikte savaşanlara, hem Hristiyan hem yerli kaynaklar (meselâ Âşık Paşazâde) *Türk* genel kavim adını kullanmışlardır. Bu genel, ortak Türk adı nereden geliyor? Türk adı aslında siyasî kimlik ifade etmiştir: Türk hanedanlarının egemenliği altına girmiş, Türkçe konuşan yerel halkların birçoğu, Türk adıyla Türk kimliğini almışlardır. İlkın Göktürk siyasî egemenliği (V.-VIII. yüzyıllar) bu halklara ortak *Türk* adını kazandırmıştır. Bu süreç özellikle, Türklerin aynı zamanda İslâm kimliğini benimsemeleri ve yerli halkların İslâmlaşmaları ile paralel yürümüştür. Anadolu’da İslâmiyet’i kabul eden yerli halk, kısa zamanda Türkleşmiştir. Balkanlar’da Müslümanlığı kabul eden yerli Boşnak veya Bulgar için Türkleşti, denir. Bugün Anadolu nüfusunun büyük bir bölümü, kuşkusuz, İslâmlaşma yoluyla Türk kimliği kazanmış yerel halklardandır. Anadolu’da birçok etnik gruptan oluşmuş yerli halkın Bizans döneminde Rumlaşması süreci böylece durmuştur. Tarih ve arkeoloji, çeşitli bölgelerde farklı menşeden gelen yerel halkların etnik menşelerini tespit etmekte kesin bir sonuca varamıyor. Doğudan gelenler için, genel Asyalı (*Asiatic*) terimi kullanılırken, Hititler ve başkaları için, İndo-Aryen deniyor.

OSMANLI TÜRKÜ, ÜSTÜNLÜĞÜNÜ NASIL KORUYABİLDİ?

Osmanlıların parlak geleceği, 1352'den başlayarak Rumeli'ye, Avrupa'ya geçişleri ve daha sonra Avrupalı olmalarından kaynaklanır. Osmanlılar ilk aşamada, Bizans askeri karşısında zırhlı süvari olarak üstünlüğünü kanıtladı. Rumeli'de Hristiyan dünyasının ateşli silahlarını aldıktan sonra, Anadolu, İran ve Suriye-Mısır'da rakiplerine karşı bu silah onlara üstünlük sağlamıştır. Anadolu Türklerinin ateşli silahlarla ilk tanışıklığı, 1344'te bir Haçlı donanmasının İzmir'in sahil kalesini zaptetmeleri tarihine rastlar (*Düsturnâme* ve Paul Lemerle). Osmanlılardan önce, Balkanlar'da Sırp Stefan Duşan'ın (öl. 1355) bir Balkan İmparatorluğu kurarak İstanbul'u alma girişiminde bulunduğunu biliyoruz. Fakat onun ölümü üzerine bu imparatorluk parçalandı ve Sırlar bu şansı kaybettiler. Süleyman Paşa bundan yararlanarak Trakya kıyısında Tzyppe Kalesi'ni (1352) ve Gelibolu'yu (1354) alarak Avrupa yakasında ilk köprübaşını kurdu ve ondan sonra I. Murad (1362-1389) ilkin şehzadeliğinde Edirne'yi (1361) aldı; tahta geçtikten sonra *Uc* beyleri Gâzi Evrenos (Evrenuz) ve Hacı İlbeyi'nin işbirliğiyle Rumeli'de büyük fütûhâta girişti. Balkanlar'ın fâtihi Gâzi Hüdavendigâr lâkabını kazanan I. Murad'dır. Bizans ve Sırlar dahil, bütün Balkan devletlerini haraca bağlayan odur (1371-1385).

I. Murad, Rumeli'deki zengin kaynaklar (gümüş madenleri) ve ateşli silahlar sayesinde Anadolu'daki güçlü Türkmen beyliklerini de alt etti; böylece Anadolu ve Rumeli'de Osmanlı İmparatorluğu'nu kesin olarak kurmuş oldu. Bunun açıklaması, özellikle timar sahibi zırhlı süvari ordusuyla birlikte, Avrupa'nın ateşli silahlarını erkenden benimsemiş olmasıdır. Rumeli fütûhatı, Osmanlılara aynı zamanda zırhlı süvari ordusunu, yani tımarlı sipahileri geniş ölçüde artırmak için gerekli geniş topraklar sağlamıştır. Avrupa'da ilk daimi orduyu, Yeniçeri ordusunu, yani talimli ağır piyadeyi örgütlemiş olması da onun zamanındadır. Zırhlı süvari, henüz XIV. yüzyılda orduların temel askerî gücünü oluşturuyordu. 1396'da

Bayezid, Rumeli'yi istilâ eden Haçlı ordusunu Niğbolu Kalesi önünde, on bin zırlı süvarisini yanına alarak yıldırım gibi yetişip baskın yaparak bozguna uğrattı. 1302'de Osman Gâzi de bir Bizans ordusunu Yalak-Ova'da aynı biçimde denize dökmüştür (Bapheus/ Koyunhisar Savaşı). Bu zafer, Osman Gâzi'ye Osmanlı hanedanını, yani Osmanlı beyliğini kurma şansını vermiştir. Top ve tüfeğin Balkan savaşlarında kesin belirleyici rolü II. Murad dönemindedir. II. Murad; 1422'de İstanbul'u kuşattığı zaman surları topla dövmüştür. 1440-1444 yılları, Macar Hunyadi Yanoş'un Rumeli'yi istila ettiği tarihe rastlar. O zaman panik hâlinde Anadolu'ya kaçmaya başlayan Osmanlılar, bu ölüm-kalım mücadelesinde tüfek ve tabur-cengi denilen yeni bir savaş taktiğini benimsediler ve galebe çaldılar (Wagenburg) (Varna, 1444). Özetle, Osmanlı başarısı, bir çağdaşlaşma çabasına bağlıdır.

Herkesin bildiği bir gerçek, İstanbul fethi, Fâtih'in Macar top ustası Urban'a yaptırdığı büyük toplar sayesinde gerçekleşmiştir. Ordu şehre, Topkapı'da "top yıkdığı gedikten" (bu deyim çağdaş kaynakta geçer) girmiştir. Fetihden sonra Fâtih, Urban'a İstanbul'da mükellef bir Bizans evi hediye etti. Osmanlı topçularını Avrupa'da en mükemmel topçu birliği hâline getiren Kanunî Sultan Süleyman'dır. O, bugün gördüğümüz büyük tophâne fabrikasını kurmuş, toplarıyla alınamaz sanılan Rodos ve Macaristan'daki dağ gibi kaleleri fethetmiştir. Bir yabancı kaynak, Tophâne'de bu dönemde yabancıların, bu arada Alman topçu ustalarının çalıştığını kaydetmektedir. Bununla beraber Kanunî zamanında meydan savaşlarında, meselâ Mohaç'ta, hâlâ geleneksel Osmanlı taktiği, yani zırlı sipahi tımarlı ordusu kesin sonucu almakta esas rolü üstlenmiştir. Ok-yay, kılıç-kalkan ve mızrakla savaşan Tımarlı ordusunun, ancak XVI. yüzyıl sonlarında, 1593-1606 savaşlarında önemini kaybettiği âşikâr bir hâle gelmiştir. Avrupa'nın yeni tip ateşli silahlarıyla savaşan Avusturya-Alman askeri karşısında Osmanlı kumandanları, tımarlı sipahiyle düşmana karşı koyamadıklarından Sultan'a gönderdikleri telhîslerde acı acı yakınmaya başlamışlardır. Osmanlı zırlı süvarisinin ve Avrupa'da feodal zırlı süvari ordularının önemlerini kaybetmesi,

XVI. yüzyıl dünya tarihinin en önemli gelişmelerinden biridir. Ateşli silahlarda üstünlüğün Avrupa'ya geçmesi, zırhlı süvarinin üstünlüğünü kaybetmesi Osmanlı askerî gerileme döneminin de başlangıcıdır. İkinci binin sonlarında Avrupa, Batı ve Rusya, tank ve nükleer silahlarıyla dünyada silah teknolojisinde itiraz götürmez üstünlüğünü devam ettirmektedir.

TÜRK DEVLETLERİNİN SERVET VE GÜÇ KAYNAĞI: İPEK YOLU

Türkler ve Moğollar, Avrasya'dan Çin'e, Avrupa'ya, Hindistan'a, İran'a yayılıp bu medeniyetlerin birbiriyle temaslarına aracı olmakla da tarihte büyük rol oynamışlardır. Akdeniz Latin dünyası, Roma imparatorluk çağından beri Çin ipeğini, Avrasya kavimlerinin deve kervanlarıyla gerçekleştirdiği ticaret yoluyla alıyordu. İpek nakliyesi ve ticareti, Hsiungnulardan Osmanlılara kadar Türk devletlerinin güç kaynağı olmuştur. İpek kervanlarına yol vermeyen Sasânî İran'na karşı Bizans, Göktürklerle ittifak kurmaya çalışmış; Bizans elçisi Zemharchos, Göktürk hakanının her yanı ipekle döşeli otağını hayranlıkla bize tasvir etmiştir (Chavannes). Göktürk kitâbelerinde ipeğin Türkler için ne kadar önemli olduğu kaydedilmiştir. Avrasya'da Moğol Barış döneminde (*Pax Mongolica*), XIII. yüzyılda, ucuz ve bol miktarda Çin ipeği, kervanlarla Karadeniz ve Akdeniz limanlarına (Anadolu'da Ayas, Ephesus [Selçuk] ve Antalya başlıca ipek limanları) geliyor, oradan İtalya'ya naklediliyordu. Bu değerli mal kervanlarla geçtiği şehirlerde servetler bırakıyor, bu şehirlerde ipek sanayii yerleşiyordu. Göktürklerden sonra Çin-İran ipek yoluna Uygur Türkleri (840) egemen oldular. Uygurlar, yerli Doğu-İranlı Sogdlularla beraber, Taklamakan Çölü kenar şehirlerinde, Turfan, Kuça, Kaşgar'da, IX-XII. yüzyıllarda ipek ticareti sayesinde, o zamanki dünyanın en zengin ve medenî toplumunu oluşturdular. Maniheizm, Nestoryen Hristiyanlık ve nihâyet Budizm onların yurdunda yerleşti; Çin ve Avrasya'da bu dinlerin yayılmasında Uygurlar önemli bir rol oynadılar. Uygurların

Türk dilinde kütüphaneleri ve nefis duvar freskoları, XIX. yüzyılda Von Le Coq ve öteki Alman âlimlerince keşfedildiği zaman bu medeniyetin ne kadar gelişmiş olduğu meydana çıktı. Bulunan Uygur Türkçesiyle yazılmış binlerce metin, günümüzde *Uigurica* adı verilen araştırmalara konu olmaktadır. Uygur Türkçesi, her türlü soyut kavramı ifade edecek bir zenginliğe ulaşmıştı. İslâmiyet'i kabul etmiş Karahanlı Türkleri döneminde *Kutadgu Bilig* adlı eser (1069) bu dilin ne kadar gelişmiş olduğunu gösteren bir dil anıtıdır. Yazık ki, bozkır halkı olan ve Anadolu'ya gelip yerleşen Türkmenler, o zaman bu gelişmiş dili kullanacak düzeye erişmemişlerdi. Uygur Türklerinin dünya medeniyetine katkıları yalnız ipek ticaretiyle kalmadı, Çin'de icat edilen Çince ideogramlar kazılmış levhalarla baskı metodunu Türkçeye uygulayarak müteharrik harflerle baskı metodunu, yani matbaayı keşfettiler (Carter). Barut ve top, XIII. yüzyılda Çin'den Avrasya kavimleri sayesinde Avrupa'ya intikal etti. Prof. Singer'e göre, XIV. yüzyıla kadar teknoloji bakımından dünyanın en ileri ülkesi Çin'di ve Avrasya Türk halkı Çin medeniyetiyle çok eski bir dönemden beri sıkı temas hâlindeydi. Çin ipek tekstil teknolojisi, meselâ lüks *kemha* (kamoka) imâli, Çin'den Uygur-Sogd halkı tarafından batıya, İran, Bağdad ve Suriye'ye, oradan İtalya'ya geçmiştir (Sergent). Uygurlar aracılığıyla Çin sanat motifleri, resim, tekstil ve çinide Osmanlı sanatına kadar etkilerini sürdürmüştür. Orta Asya'da Timuroğulları döneminde bir İslâm Rönesansı'nın filizlenmesi, bu kültür alışverişinin XV. yüzyıldaki görüntüsüdür. İpek, Türk halkları ve devletlerinin zenginlik ve güç kaynağıyken, bu zenginliğe Anadolu Türklerini, özellikle Osmanlıları da katmalıyız. İpek üretim ve ticareti, *Pax Mongolica*'nın çöküşünden sonra İran'ın kuzey eyaletlerine geçti. Mâzenderân'dan Gilân ve Şirvân'a kadar bu eyaletler, Akdeniz ülkelerine Tebriz üzerinden ipek kervanlarını göndermeye başladılar. Osmanlılar Bursa'yı fethedince, Tebriz kervanları batıda en uzak merkez olarak Bursa'ya yönelmeye başladı. Bursa, daha XIV. yüzyılda, çağdaş Schiltberger'in gözlemlediği gibi, Yakınoğu'nun önemli ipek ticaret ve sanayi merkezi durumuna yükseldi ve ikinci Tebriz

oldu. Her yıl bu şehre kervanlarla gelen ipeği Galata'da yerleşmiş Cenevizli, Floransalı ve Yahudi tâcirler âdetâ kapışıyorlardı (bkz. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik, Sosyal Tarihi*, cilt I). Osmanlıların Kuzey Anadolu'daki başlıca fetihleri, Tebriz-Bursa ipek yolunu güvence altına almak amacını güdüyordu. Osmanlılar, Tebriz'i beş kez ele geçirmişler, fakat elde tutamamışlardır. Bu dönemde Akdeniz'de ikinci büyük ipek pazarı Halep'ti (Halep 1516'da Osmanlı'ya geçmiştir). Tebriz-Bursa, Tebriz-Halep ipek yolu üzerindeki şehirler, bir yandan Erzincan, Tokat, Amasya; öbür yandan Bitlis, Diyarbakır, Mardin ipek ticaret ve sanayii sayesinde gelişmiş şehirlerdendir. Bir kelime ile, Türklerin 1000 yılından itibaren Orta Asya'dan Akdeniz'e kadar egemen kalmalarının temel bir faktörü, zırhlı süvari ordularının üstünlüğünden kaynaklanıyorsa, diğer bir temel faktör de Çin-İran-Akdeniz ipek yolunu ellerinde tutmalarıdır. II. Bayezid (1481-1512) döneminde ipek gümrük geliri beş milyon akçaya (yaklaşık 100 bin altın) yükselmiştir. Türklerin ipek ticareti tekeli, XIII-XV. yüzyıllarda Venedik'i, XVI. yüzyılda Portekiz ve Hollanda'yı Avrupa'nın en zengin ülkeleri durumuna getiren Hint baharat ticaretini tekellerinde tutmaları ile kıyaslanabilir. Onların denizlere hâkimiyeti, Osmanlıların karada askerî üstünlüğü, zenginlik kaynağının tekeli onlara garantiliyordu.

XIX. YÜZYILDA İLK DEVRİM HAREKETİ (1908-1918): OSMANLI SALTANATI SALLANTIDA

Geçen yüzyılda Türkiye'de Batıcı Tanzimat reformlarının (1839-1876) 93 Harbi sonunda tamamen iflâs ettiğine inanan Müslüman Türk halkı, devletin İslâm karakteri ve Sultan'ın mutlak egemenliği politikasına dönmüş görünüyor. Bununla beraber II. Abdülhamid döneminde her şeyin anayasa ve demokratik idare ile düzeleceğine inanan bir avuç aydın, anayasal rejim için gizli faaliyet içindeydiler. Bu son görüş, aydın askerî bürokratlarca paylaşılıyordu. 1900'lerde imparatorluk, Makedonya sorunu dolayısıyla yeniden ağır bir kriz içine girmişti.

1900'lerde Rumeli'nin kaybolma tehlikesi karşısında aydınlar, İttihâd ve Terakkî Cemiyeti, özellikle askerî bürokrasi ve yeni yetişen erkan-ı harp subayları (aralarında Mustafa Kemal ve Enver Paşa) bir darbe girişimiyle Kanun-i Esasî rejimini, Meşrutiyeti geri getirdiler. Kanun-i Esasî altında eşitlik ilkesi sayesinde imparatorluk halkları arasında ortak Osmanlı vatani için uzlaşma ve birlik gerçekleştirme umudu yüksekti. İttihâd ve Terakkî'nin aslında Türkçü-Milliyetçi politikası, Tanzimat'ın Osmanlılık politikasıyla karşıtlık içindeydi. Müslüman halklar, Araplar ve Arnavutlar bile artık imparatorluktan ayrılmak istiyorlardı. Abdülhamid tahttan indirildi, kısa bir parlamenter idare dönemi ardından askerî bürokrasinin diktası geldi. Türkiye, bu rejim bunalımlarıyla sarsılırken, İtalya Trablus'u ve On İki Ada'yı istilâ etti (1911-1912) (İtalyanlar Trablus'un terk edilmesi karşılığında On İki Ada'yı boşaltmaya söz verdikleri hâlde sözlerinde durmadılar ve II. Dünya Savaşı sonunda, 1947'de adalar Yunanistan'a verildi).

Bağımsızlığını elde etmiş komşu Balkan devletlerinin gönderdikleri komitecilerin kışkırtmaları sonunda Makedonya sorunu büyümüş, Rusya ve Avusturya-Macaristan arasında Balkanlar'da nüfuz rekabeti yeniden alevlenmiş, sorun barış adına büyük devletlerin müdahalesiyle uluslararası platforma taşınmış, devletin bağımsızlığı ve geleceği ciddi bir tehlike altına düşmüştü. *Şark Meselesi* adı altında Büyük Devletler arasında, dünya barışı bahanesiyle, bir müdahale ve nüfuz mücadelesi yeniden gündeme geldi.

İmparatorluk döneminde olup biten bu yıkıcı gelişmelerden alınacak ders, askerî darbe hareketlerinin bir çözüm getirmediği, aksine daha ağır sorunlara yol açtığı, düşmana fırsat verdiği ve dağılmayı çabuklaştırdığı gerçeğidir. 1909'larda o kadar iyimserlikle başlayan Meşrutiyet döneminin, nasıl bir dizi felâketle bittiğini unutmayalım. I. Dünya Harbi'ne sürüklenmemiz belki kaçınılmaz bir şeydi, ama II. Dünya Harbi'nde basiretli bir bekleyişin ne kadar doğru olduğunu tarih göstermiştir.

BATILILAŞMA VE LÂİKLEŞMENİN TARİHÎ KÖKENLERİ

Türkler, XI. yüzyılda İslâm dünyasına girerek bu dünyayı idare etmeye başladıkları zamandan itibaren, İslâm devlet idaresine yeni bir gelenek kazandırdılar. Avrasya imparatorluklarından gelen bu gelenek, Hakan'ın mutlak bağımsızlığı ve kamuya ait meselelerde yasama hakkının, kanun koymanın, yalnız Hakan'a/Devlet'e ait olması biçiminde tanımlanabilir. Kanun rejimi, aynı zamanda gerçek durumların gerektirdiği reform ve yenilikleri uygulamakta da vasıta olmaktadır. Osmanlı ulemâsı, devletin bağımsız işleyiş ve yasama faaliyetini, *istihsan* veya *maslahah* denilen şeriat kuralına göre yorumlamaktaydılar. Bu ilke, şu anlama gelmekteydi: İslâm toplumu için daha iyi ne ise, o tercih edilecekti. Şeriatı daha katı yorumlayanlar ise, liberal ulemâ tarafından onaylanan devlet kanunlarının gerçekte şeriata aykırı yenilikler, bid'at olduğunu iddia etmekteydiler. Bu iddia, devletin yasama gücünü destekleyen "resmî" veya bürokratik ulemâ ile, toplumda imtiyazlı sınıfa karşı halkın sözcüsü rolünü benimseyen "popüler" ulemâ arasında sürekli bir çekişmeye yol açmıştır. Popüler ulemâ için camide verilen hutbeler kuvvetli bir propaganda zemini sağlamaktaydı. Başka bir deyişle, Şeriatın liberal ve katı yorumları, XVI. yüzyılın ortasından itibaren Osmanlı/Türk toplumunda siyasî, kültürel ve sosyal çekişmelere yol açmış ve XIX. ve XX. yüzyılda "ilerici" akımın hız kazandığı sırada, "ilericiler" ile "gericiler" arasındaki hararetli mücadelenin ilk aşamasını oluşturmuştur.

Eski Türk devletlerinde yönetici seçkin zümre, vergi ödeyen üretici sınıfların, reâyânın üzerinde, imtiyazlı bir yere sahipti ve daima bunun bilincindeydi. Ancak bu zümre, Osmanlı hanedanı hariç, imtiyazlı statüsü babadan oğula geçen soylu bir sınıf yaratmadı. Hükümdar, devletin çıkarlarına hizmet edecek herhangi birini veya kulunu seçerek, yönetici seçkin zümresine yerleştirmekteydi. Yönetici zümre içinde merkezî bürokrasi, özel bir konumdaydı. İdarecilerden oluşan bu merkezî bürokrasi, bütün devlet teşkilâtının

sinir sistemini oluşturmaktaydı ve devlet çıkarlarının gerektirdiği biçimde kanunlar yapabilme gücüne sahipti. Tek bir kelimeyle bu zümre, fiilen devleti bağımsız biçimde kontrolü altında tutmaktaydı. Böylece bürokrasi, gerçekte, Sultan'ın mutlakiyetini paylaşıyordu.

Sırf devletin çıkarı fikriyle hareket eden merkezî bürokrasi, ilerici reformlardan sorumluydu ve Osmanlı Devleti'nde reform, Batılılaşmaya yol açan akımın kaynağı hâline geldi. Bu merkezî örgüt, doğal olarak askerî, sivil ve dinî bürokratlardan oluşuyordu.

XIX. yüzyılda yönetici seçkin katman, merkezî bürokrasi, “devlet” için en iyi siyasetin, devletin bütünlüğünü korumak amacıyla, Batı ile ittifak ve Batılılaşmak olduğunu ileri sürüyordu. Habsburg ve Romanov imparatorluklarının askerî emperyalizmi, Batılılaşma sürecini güçlendirmek için neden sayılıyordu.

Öbür yandan sivil ve askerî bürokratlar, imparatorluk sisteminin çöküşü sırasında, bağımsız Türk ulus ve kültürünün başsavunucuları olarak ortaya çıkacaklardır. Bu bürokratlar, XIX. yüzyıl reformcu bürokratlarını izleyerek, ilkin Tanzimat Dönemi'nde (1839-1877) başlatılmış olan demokrasi ideallerinin köktenci taraftarı oldular. 1880'lerden itibaren, bir *Osmanlı* toplumu yaratmak ideali ile her vilâyette pozitif ilimleri öğreten idadî liselerinin açılması, aydın Batıcı bir kuşak yetişmesini sağladı. Atatürk nesli, bu temelde kurulan yeni askerî mekteplerde yetişti. *Batılılaşma*, 1908 Jön Türk Devrimi ile Kurtuluş Savaşı sırasında, seçkin zümre arasında kökleşmiş bir gelenek, vazgeçilmez bir ideal, bir kurtuluş simgesi hâlini aldı.

Eğer Türkiye, kendi kimliğini ve millî kültürünü geliştirerek modern dünyada bağımsız bir millî devlet olarak ortaya çıktıysa, bu başlıca eğitim, gazete ve bu kuşak içinde sivriyen aydın liderlerin çabaları sayesinde olmuştur. Başka bir deyişle, Türkiye bağımsız ulus devleti varlık ve gelişimini, devlet ve toplumu tam olarak Batılılaştırma idealini benimseyen seçkin bir zümrenin liderliğine borçludur.

Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma süreci, her defasında değişik amaçları olan çeşitli aşamalardan geçti. Osmanlı Devleti'nin ilk